

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ
ОСВІТИ

**Сучасні проблеми сімейного виховання в контексті Нової
української школи**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

Виконала: студентка 2 курсу,
261м групи Спеціальності 013
Початкова освіта
Освітньо-професійної (наукової)
програми Початкова освіта
Демченко Олена Андріївна
Керівник: доктор педагогічних
наук, професор Андрієвський.Б.М
Рецензент: вчитель початкових
класів, вчитель методист НВК
“Школа гуманітарної праці”
Херсонської обласної ради

Мороз О.О.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ 1. Зміни виховної парадигми в Концепції Нової української школи	6
1.1. Концепція Нової української школи про сімейне виховання	6
1.2. Сім'я як фактор соціалізації особистості	11
1.3. Обґрунтування дефініцій «сім'я», «сімейне виховання»	19
Розділ 2 Умови ефективного виховання дитини в сучасній сім'ї	24
2.1. Організація партнерських відносин суб'єктів освітнього процесу	24
2.2. Сімейний потенціал сім'ї у розвитку пізнавальних можливостей вихованців	27
2.3. Зміст і процедура сімейних заходів в умовах дистанційної освіти	30
2.4. Аналіз емпіричного дослідження з метою з'ясування поглядів батьків на проблеми сімейного виховання	35
ВИСНОВКИ	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	43

ВСТУП

Беззаперечною є думка про важливість сімейного виховання. Останнім часом науковці і педагоги-практики сімейне виховання відносять до категорії складності. Особливо ускладнюється процес виховання в воєнний час, який надає негативні наслідки, які відбиваються як на освітньому процесі так і на інституті сім'ї. Сучасне українське суспільство нажаль продовжує втрачати ті цінності, норми й ідеали, які традиційно були в основі сім'ї, що призвело до розриву між батьками та дітьми, різкого зниження рівня психологічного здоров'я.

Виховання у сім'ї, насамперед, створюється з урахуванням стійких і емоційних взаємовідносин дітей та батьків. У процесі сімейного спілкування у дитини з'являється можливість засвоювати життєвий досвід, зразки поведінки, рівень культури старших поколінь.

«Сім'я є соціумом, де найвиразніше виявляються індивідуальні особливості кожного, реалізуються природні потреби, формуються мотиви поведінки, відбуваються самопізнання, самоактуалізація й соціалізація її членів. Вирішальним чинником такого становлення є взаємодія батьків і дітей, їхнє спілкування, співпраця. Рівень цієї взаємодії значною мірою залежить від батьків: їхніх знань, навичок та вмінь щодо виховання дитини; педагогічного мислення, яке допомагає прогнозувати й передбачати результати виховання; уміння критично оцінювати свою виховну діяльність, аналізувати виховні ситуації; творчо користуватися кращим досвідом виховання дітей в інших сім'ях» [1; 37].

Проблемами сімейного виховання та його впливу на особистість вивчали вчені різних галузей педагогіки, психології, соціальної роботи, психотерапії. Серед них Т.Алексеєнко, І.Бех, Б.Гринченко, Г.Ващенко, А.Капська, В.Сухомлинський та багато інших вітчизняних і зарубіжних учених. А також зазначену проблему досліджують В. М. Галузяк, А. І.

Кузьмінський, В. Л. Омеляненко, Н. Є. Мойсеюк, М. І. Сметанський, О. Є. Олексюк, В. І. Шахов та ін.

Слід констатувати: сімейне виховання не залишається поза увагою держави. Особливого значення набуває в контексті трансформаційних змін у початковій школі. Наприклад, принципового значення у Концепції нової української школи набуває партнерство між учасниками освітнього процесу, зокрема батьками та дітьми.

Актуальність проблеми, доцільність наукового пошуку її вирішення надихнуло на вибір теми дослідження **«Сучасні проблеми сімейного виховання в контексті Нової української школи»**.

Об'єкт дослідження – процес сімейного виховання в контексті Нової української школи.

Предмет дослідження – засоби розвитку пізнавальної активності у сімейному вихованні.

Мета – обґрунтувати комплекс методів сімейного виховання за Концепцією нової української школи.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати особливості Нової української школи та її вплив на сімейне виховання.
2. Виявити сучасні проблеми сімейного виховання в Україні.
3. Визначити комплекс засобів, які впливають на результати сімейного виховання.
4. Провести емпіричне дослідження з метою з'ясування поглядів батьків на проблеми сімейного виховання.

Дослідження проводилось відповідно до загально кафедральної теми «Психолого-педагогічна підготовка фахівців дошкільної та початкової освіти в умовах криз». Таким чином, дослідження узгоджується з основними науковими напрямками кафедри і є важливим складником її наукової діяльності.

У роботі нами **зроблено припущення** (гіпотеза), яка сформульована в такій спосіб: сімейне виховання набуває нового значення в сучасних соціально-культурних умовах з урахуванням створення атмосфери емоційної захищеності, включення дитини в спільну з дорослими діяльність, яка передбачає партнерську взаємодію, та виявлення можливостей та загроз, які створює Нова українська школа для сімейного виховання.

Методи дослідження включають: *теоретичні методи:* вивчення та аналіз наукових джерел з проблем сімейного виховання та обґрунтування положень Нової української школи щодо підходів до сімейного виховання; *практичні методи:* спостереження, анкетування.

Практичне значення роботи полягає в обґрунтуванні педагогічно доцільних прийомів щодо організації діяльності в сім'ї, які впливають на розвиток пізнавальної діяльності здобувачів початкової освіти. Результати дослідження можуть лягти в основу практичних занять за відповідною тематикою та стати підґрунтям для розробки методичних рекомендації для батьків.

Апробація. Основні теоретичні положення та результати дослідження були представлені на засіданні кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти, де здобули позитивні відгуки. Зміст роботи висвітлено у статті «Організація пізнавальної діяльності у сім'ї», опублікованій у збірнику наукових праць «Магістерські студії. Альманах», Івано-Франківськ, ХДУ, 2024 рік.

Структура дослідження складається з вступу, двох основних розділів, висновків, переліку використаних джерел та додатків. Роботу ілюстровано таблицями та рисунками.

Розділ 1. Зміни виховної парадигми в Концепції Нової української школи

1.1. Концепція Нової української школи про сімейне виховання

Сучасна соціальна ситуація в державі дозволяє схарактеризувати виховання як процес активного цілеспрямованого розвитку дітей. І сім'ї належить найвідповідальніша функція розвитку особистості, яка буде здатною до освіти, всебічно обізнаною, толерантною. Метою викладення змісту параграфу є звернення акцентів на фундаментальні зрушення у підходах до виховання, які відображено в реформах освіти України.

Як відомо, формула Нової української школи представлена дев'ятьма компонентами, серед яких: «новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві; умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно; наскрізний процес виховання, який формує цінності; децентралізація та ефективне управління, що надасть школі реальну автономію; педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками; орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитино центризм; нова структура школи, яка дає змогу добре засвоїти новий зміст і набути компетентності для життя; справедливий розподіл публічних коштів, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти; сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні навчального закладу» [15].

Як слушно зазначає Т.Яблонська «процес виховання дитини починається з перших днів її життя. У сім'ї закладаються основи світосприйняття та світогляду дитини, формується низка важливих якостей особистості. Вирішальну роль у цьому відіграють внутрішньо сімейні взаємини, насамперед взаємини батьків. ...Взаємини батьків, їхнє ставлення до інших людей, до найрізноманітніших явищ життя істотно впливають на формування особистості дитини. В процесі

сімейної взаємодії в дитини формуються й основи світогляду, ціннісних орієнтацій. Саме тому для ефективності процесу сімейного виховання мають велике значення не лише емоційні та комунікативні аспекти, а й ідеологія сім'ї, яка охоплює правила та норми, сімейні цінності і традиції» [41].

«Проте українські реалії засвідчують, що нинішня сім'я здебільшого перебуває у кризовому становищі: зростає психологічна напруга, збільшується кількість стресових ситуацій, з'являються нові, часом скороминучі і необґрунтовані цінності. Усе це негативно позначається на життєдіяльності родини» [32].

Ще дуже цікавий психологічний аргумент для визначення актуальності вибраної нами теми наводить Яблонська Т. «Склад сім'ї, кількість дітей, характер комунікацій у сім'ї – це лише незначний перелік тих сімейних характеристик, які запозичуються і відтворюються дитиною в подальшому житті здебільшого на неусвідомлюваному рівні» [41]. «Цей феномен знайшов своє пояснення у межах різних психологічних напрямів, зокрема: у трансгенераційному підході, який вивчає психологічну наступність у поколіннях – передачу від старших поколінь молодшим певних моделей поведінки, моделей взаємин; у транзактному підході, що вважає батьківські настановлення («драйвери») ключовими у формуванні певного життєвого сценарію особистості; у гуманістичному підході, котрий визнає виняткову значущість батьківського ставлення як основи екзистенційної позиції особистості, базової довіри або недовіри до світу, ставлення особистості до самої себе» [41].

Таким чином слід зазначити, що сім'я є важливим соціальним осередком формування особистості дитини, адже в процесі сімейного виховання та спілкування, формуються не лише пізнавальні властивості людини, а й важливі складові психічного життя: самооцінка, усвідомлення власного «Я», відчуття його тотожності за будь-яких

життєвих обставин, засвоєння прийомів протидії зовнішньому тискові, вироблення критеріїв ставлення до інших людей.

Концепція Нової української школи окреслює основні аспекти оновлення системи виховання (див.табл.1.1.)

Таблиця 1.1.

Порівняння основних показників традиційної системи та того, що пропонує Концепція Нової української школи

Показники	Традиційний підхід	НУШ
Відхід від традиційної моделі виховання	Пасивна роль учня	Підкреслюється, що Нова українська школа відходить від моделі, де учень є пасивним споживачем знань. Натомість, акцент робиться на активному залученні дитини до навчального процесу.
	Авторитарні методи навчання	Відкидаються авторитарні методи, що базуються на примусі та наказах. Натомість, пріоритетом стає співпраця між учителем та учнем, створення атмосфери довіри та взаємоповаги
	Стандартизоване навчання	Нова українська школа відходить від жорстких стандартів, що не враховують індивідуальних особливостей кожної дитини. Натомість, запроваджується індивідуальний підхід до навчання та розвитку.

Слід зазначити й про зміну цілей виховання. Можна виокремити три, наприклад, розвиток особистості, де основною метою виховання стає розвиток особистості, творчих здібностей, критичного мислення та емоційного інтелекту; Формування компетентностей, де акцент робиться на формуванні ключових компетентностей, необхідних для життя в сучасному світі, таких як комунікативні, соціальні, цифрові та інші; виховання громадянина тобто активного громадянина, який бере відповідальність за своє життя та суспільство.

У контексті Концепції НУШ з'явилися дослідження сімейної педагогіки. Зокрема, В.Галузьяк, А.Кузьмінський, В.Омеляненко, Н.Мойсеюк, М.Сметанський, О.Олексюк, В.Шахов, В. Федяєва та ін. Вченими визначені й обґрунтовані низку проблем, серед яких: «бажання батьків порівнювати успіхи своєї дитини з іншими: їм важко усвідомити, що школа формує особистість, яка має орієнтуватися на свої особистісні якості та розвивати саме їх; сучасні діти проявляють високий рівень агресивності та нервового збудження, що спричинено рядом факторів, основним серед них є відсутність емоційного контакту між дітьми та їх батьками (батьки недостатньо приділяють увагу налагодженню емоційного контакту зі своїми дітьми); батьки перекладають усю навчальну функцію на школу, бажаючи отримати гарний результат навчальної діяльності лише за рахунок праці вчителя на уроці та у позаурочній діяльності» [32]. Н.Семеній стверджує, що «в контексті НУШ має відбуватися педагогічне партнерство школи та сім'ї, за якого батьки мають брати безпосередню участь у допомозі своїм дітям під час навчання, а їхнім обов'язком є створення вдома середовища, де заохочують до навчання; допомога у діяльності, пов'язаній зі школою, за методичної підтримки вчителів; сприяння розвитку учнів за допомогою методичних порад учителя та т.ін.» [32].

Досвід роботи в школи дозволяє стверджувати про жорсткий вплив неякісного продукту телебачення, що призводить до викривлення

моральних установок суспільства, зниження рівня сформованості толерантності, взаємодопомоги, підтримки.

Загалом, даний параграф має на меті показати, що освіта в Україні рухається у напрямку, де головним пріоритетом є розвиток кожної дитини як особистості. Таким чином звернемо увагу на ключові принципи Нової української школи: дитиноцентризм (у центрі освітнього процесу стоїть дитина з її індивідуальними потребами та інтересами); співпраця (цілеспрямовано замінюється конкуренція на співпрацю між здобувачами, вчителями та батьками); креативність (стимулюється розвиток творчих здібностей особистості); критичне мислення (формується здатність аналізувати інформацію, ставити запитання та робити висновки); емоційний інтелект (розвиваються емоційна сфера та соціальні навички).

Для нашого дослідження важливим було обґрунтування оновлення ролі батьків та вчителя, зокрема вчитель виконує нову для нього роль фасилітатора. У цьому амплуа він перестає бути носієм готових знань, а стає фасилітатором освітнього процесу, який допомагає учням самостійно здобувати знання. У свою чергу батьки виступають партнерами тобто стають активними учасниками навчального процесу, співпрацюючи з учителем та школою.

Реформаторські дії дозволяють окреслити очікувані результати, серед яких:

- ❖ Вплив на мотиваційну сферу особистості: створення умов для того, щоб освітній процес став цікавим і захоплюючим для кожного учня.
- ❖ Розвиток творчих здібностей: підготовка учнів до життя в динамічному світі, де цінуються креативність та інновації.
- ❖ Формування критично мислячої особистості: виховання громадян, здатних приймати обґрунтовані рішення та нести відповідальність за свої вчинки.

1.2. Сім'я як фактор соціалізації особистості

Перше, що має усвідомити дитина, це родинні стосунки. Досвід сімейних відносин – безцінний. «У родині дитина набуває соціального досвіду впевненої поведінки. ...Однак сама родина дає відчуття захищеності, що є важливим для розвитку самостійності, впевненості, задоволення потреби у соціальній відповідності вже у дитинстві. Почуття моральної захищеності особливо важливе для позитивного сприймання себе, що уможливорює виховання поваги до інших людей» [26, С.44]. Нажаль сьогодні ми спостерігаємо складні часи для інституту сім'ї в Україні. НУШ прагне забезпечити інтеграцію виховних процесів між школою та родиною, що ставить перед батьками нові виклики та завдання. У цьому контексті виникає низка проблем, які потребують особливої уваги. Зокрема звернемо увагу на такі (Табл.1.2.):

Таблиця 1.2.

Визначення проблем сімейного виховання

Проблематика	Обґрунтування
Низька взаємодія між школою та батьками	Однією з ключових проблем є недостатня комунікація між освітніми установами та родинами учнів. Попри прагнення НУШ до відкритості та залучення батьків до освітнього процесу, взаємодія на практиці часто залишається формальною. Багато батьків не отримують необхідної інформації про педагогічні методи та принципи, що використовуються у школі, що призводить до розриву між шкільним і сімейним вихованням. В той же час військовий стан в державі ускладнює виховний вплив батьків на дітей, а школа поповнити це не може.

<p>Недостатній рівень педагогічної компетентності батьків</p>	<p>Сучасна школа передбачає значну кількість нових методів навчання, включаючи компетентнісний підхід, формування критичного мислення, роботу над проектами тощо. Проте не всі батьки готові підтримати ці методи вдома через брак відповідних знань і навичок. Це спричиняє труднощі у підтримці навчальних досягнень дитини, знижує рівень мотивації та позитивної взаємодії з педагогами.</p>
<p>Інформаційний вплив та залежність від цифрових технологій</p>	<p>Поширення цифрових технологій створює як нові можливості для освіти, так і певні ризики. Надмірне використання гаджетів може впливати на комунікативні здібності дітей, зменшувати фізичну активність та призводити до порушення емоційного зв'язку з батьками. Часто у сім'ях бракує контролю над використанням гаджетів і формуванням правильних цифрових звичок, що негативно відбивається на загальному розвитку дитини.</p>
<p>Нерівномірний розподіл ролей у вихованні</p>	<p>Сучасна динаміка життя часто вимагає від батьків великої кількості часу на роботу, що зменшує їхню участь у виховному процесі. Це призводить до того, що роль вихователя часто перекладається на інші члени родини або навіть на школу. Відсутність узгодженості у підходах до виховання між батьками, бабусями, дідусями та педагогами може створювати конфлікти та негативно впливати на розвиток дитини.</p>
<p>Емоційна нестабільність дітей</p>	<p>Різноманітні соціальні фактори, включаючи економічну нестабільність, сімейні конфлікти та загальну соціальну напруженість, часто призводять до емоційної нестабільності у дітей. Це, в свою чергу, може проявлятися у проблемах з поведінкою, труднощах у спілкуванні та соціалізації, а також зниженій успішності. Школа та батьки не завжди готові ефективно співпрацювати у вирішенні таких проблем, що призводить до поглиблення конфліктів.</p>
<p>Потреба у</p>	<p>Зміни в освітньому процесі вимагають не лише академічної підготовки, але й</p>

психологічній підтримці	підвищеної уваги до психологічного благополуччя учнів. Багато батьків не усвідомлюють важливості психологічної підтримки, як з боку школи, так і вдома. У НУШ передбачено введення системи психологічного супроводу, проте успішність цього процесу значною мірою залежить від активної участі батьків.
Пошук балансу між свободою та відповідальністю	Концепція НУШ акцентує увагу на розвитку самостійності дітей, їх відповідальності за власні дії та навчання. Для багатьох батьків важливо навчитися підтримувати баланс між наданням дитині свободи та встановленням чітких меж відповідальності. Це вимагає нових підходів до виховання, орієнтованих на діалог і співпрацю між батьками та дітьми.

Низку проблем можна доповнити такими тенденціями: руйнуються сімейні відносини, підвищується ризик розлучень, знижуються виховні функції сім'ї, не підтримуються сімейні традиції, росте рівень дитячої бездоглядності та безпритульності, діти вимушені зростати в неповних сім'ях з усіма негативними наслідками цього явища, загострюється проблема насильства в сім'ї. Така ситуація обумовлена, з одного боку, зміною морально-етичних орієнтирів, зокрема, втрати сімейних цінностей, престижу сімейного способу життя, а з іншого - викликане негативним впливом економічної кризи.

Значний вплив створено війною з росією: діти залишилися сиротами, без домівок, багато (особливо у перші часи початку окупації) виїхали за кордон, що вкрай негативно вплинуло на процес соціалізації. Ця ситуація поставила батьків перед новими викликами, впливаючи на психологічний стан дітей, їхню безпеку, навчання та емоційне благополуччя.

Сімейне виховання під час війни набуває особливої важливості, оскільки сім'я стає головним осередком стабільності, підтримки та емоційного захисту дитини.

З вище сказаного можна зробити висновок: сімейне виховання залишається ключовим фактором у формуванні гармонійної особистості, особливо в умовах нових викликів, які ставить перед батьками та дітьми концепція Нової української школи. Слід підкреслити – для успішного подолання сучасних проблем необхідна активна співпраця між школою та родиною, підвищення педагогічної обізнаності батьків та врахування психологічних аспектів розвитку дитини.

Цікаві результати дослідження з психології сім'ї викладено у навчальному посібнику М. Сиви. «Можна констатувати ускладнення виконання виховної функції сім'ї з таких причин:

- через відсутність у дитини досвіду взаємодії з людьми різного статусу (братами, старшими родичами);
- через утруднення в засвоєнні соціальних цінностей, нагромаджених старшими поколіннями, відносну ізоляцію від старших родичів;
- через можливу суперечливість виховних впливів внаслідок передання батьками права на виховання іншим соціальним інститутам» [33].

У той же час дослідники сімейного виховання до його мети відносять «підготовку дітей до життя в існуючих соціальних умовах, засвоєння ними знань, умінь і навичок, що утворюють фундамент нормального формування й функціонування особистості. Як суб'єкт виховання, кожна сім'я виконує цю функцію залежно від соціального й соціально-психологічного стану, моральної зрілості й педагогічної грамотності» [36]. Окреслюють три основні підходи до формування особистості дитини в сім'ї: «підхід, де якості особистості є результатом сімейних впливів; підхід, який ґрунтується на тому, що дитина сама визначає своє місце в контексті сімейних стосунків; системний підхід, який дозволяє розглядати вплив сім'ї на особистість дитини на трьох рівнях: життєвий, актуальний досвід батьків; родовий досвід сім'ї;

соціокультурний досвід людства» [36, С.18]. Слід зазначити – кожний підхід припускає приєднання досвіду самої дитини.

Цікавим для нашого дослідження є доробки вчених, що окреслюють дві групи мотивів сімейного виховання. «Це мотиви, виникнення яких пов'язане з життєвим досвідом батьків, із спогадами власного дитячого досвіду, з їхніми особистісними якостями, і мотиви виховання, що виникають як результат подружніх стосунків» [36]. Авторка виділяє мотиви першої категорії: «виховання як реалізація потреби сенсу життя; виховання як реалізація потреби досягнення; виховання як реалізація найцінніших ідеалів і певних якостей» [36]. Для другої категорії притаманні мотиви виховання як реалізації певної системи. «Даний поділ досить умовний, у реальному житті родини всі ці мотиваційні тенденції, які йдуть від одного або обох батьків і від подружніх стосунків переплетені у щоденній взаємодії з дитиною у житті кожної родини» [36, С.16].

Хочеться зазначити результати дослідження 2016 року О.Замашкіної, де вона наводить дані соціального впливу сім'ї на особистість «в 40% людей у їхньому житті вирішальний вплив зробила сім'я, у 30% - засоби масової інформації, 20% - школа, 10% - вулиця. За результатами нашого опитування на рівні початкової школи: найбільший відсоток залишається за впливом сім'ї (41%), однак зросли показники впливу масової інформації (36%), школи (23%). Значно зменшився відсоток впливу вулиці (7%). Це можна пояснити тим, що діти більше часу проводять вдома, вкрай обмежений час спілкування обґрунтовується військовим станом та попереднім досвідом «бути вдома» через пандемію.

Порівняно з іншими соціальними інститутами сім'я має певні особливості, що істотно впливають на становлення особистості дитини. Наприклад, вчені концентрують увагу на такі. «Наявність усіх форм життєдіяльності людини, що реалізуються через функції сім'ї. У

результаті сім'я формує власний спосіб життя, мікрокультуру, основою якої є цінності й елементи культури суспільства чи окремих його соціальних верств» [33].

Таким чином, можна констатувати – сім'я є міні моделлю суспільства, відповідно до вимог якого створюються соціальна взаємодія загалом.

Інший показник це «включеність дитини в сім'ю з дня її народження, формування саме в сім'ї перших уявлень про те, що добре і що погано, що таке добро і зло, коли дитина найбільшою мірою сприймає виховні впливи (фактично сім'я є першою сполучною ланкою між людиною і суспільством, яка передає від покоління до покоління генетичний код, певні соціальні цінності, що на суб'єктивному рівні є ціннісними орієнтаціями членів сім'ї)» [33].

Звернемо увагу на «безперервність і тривалість контакту людей різної статі, віку, з різним обсягом життєвого досвіду спричинюються до інтеріоризації дітьми зразків поведінки насамперед батьків і тільки потім — людей поза сім'єю» [33].

Особливості соціалізації дитини в сім'ї визначають такі характеристики [6]: «а) соціально-демографічна структура сім'ї (соціальне становище членів сім'ї, професійний статус батьків, стать, вік, кількість членів сім'ї, наявність різних поколінь); б) превалюючий психологічний клімат, емоційну настроєність сім'ї; в) тривалість і характер спілкування з дітьми; г) загальна і психолого-педагогічна культура батьків; д) зв'язок сім'ї з іншими спільнотами (школою, родичами тощо); е) матеріально-побутові умови» [6].

У той же час, слід заважити на етапи соціалізації в сім'ї (таб. 1.3)

Таблиця 1.3

Етапи соціалізації в сім'ї

Рання соціалізація	Дошкільний і шкільний вік	Підлітковий вік
--------------------	---------------------------	-----------------

<p>У ранньому дитинстві (від народження до 3 років) дитина активно взаємодіє зі своїми батьками, засвоюючи основні навички та вміння, які формують її сприйняття світу. На цьому етапі діти навчаються базових речей: мови, соціальних норм і поведінки, емоційних реакцій. Батьки є головними агентами цього процесу, впливаючи на дитину своїм прикладом, через спілкування та гру.</p>	<p>У цьому віці дитина починає активно взаємодіяти з іншими соціальними групами (друзями, однокласниками, вчителями), але сім'я залишається основним джерелом підтримки та впливу. Дитина продовжує отримувати від батьків моральні орієнтири, засвоює норми поведінки у різних соціальних контекстах, формує своє ставлення до навчання, праці, колективної діяльності.</p>	<p>Цей етап характеризується розвитком самостійності та пошуком особистої ідентичності. Хоча соціальний вплив школи і ровесників зростає, сім'я все ще має значний вплив на соціалізацію підлітка, особливо в питаннях моральних цінностей, кар'єрних орієнтацій, сімейних традицій. Підлітки часто віддзеркалюють поведінку батьків або, навпаки, прагнуть діяти інакше, шукаючи власний шлях.</p>
---	--	---

Сім'я є ключовим інструментом соціалізації особистості, впливаючи на розвиток її соціальних, емоційних та поведінкових навичок. Завдяки сім'ї дитина отримує базові знання про світ, формує моральні орієнтири, навчається соціальних ролей і засвоює культурні цінності. Однак у сучасному суспільстві важливо, щоб сім'я зберігала свою провідну роль у соціалізації, адаптуючи традиційні підходи до нових викликів і можливостей.

Для нашого дослідження важливим є виокремлення функцій сімейного виховання. Серед провідних, на наш погляд є:

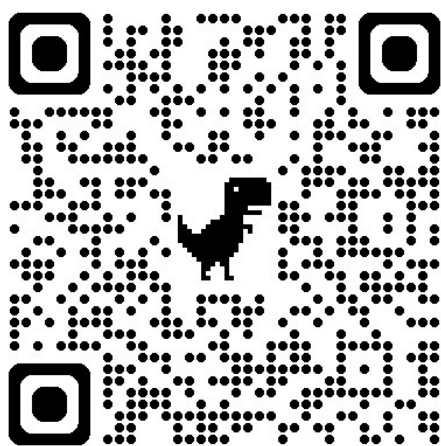
Моделювання соціальних ролей. Сім'я виконує важливу роль у навчанні дітей соціальних ролей, які вони виконуватимуть протягом життя. Діти спостерігають за тим, як батьки та інші члени сім'ї виконують свої обов'язки та ролі: матері, батька, дружини, чоловіка, сестри, брата тощо. Це дає їм зразки для наслідування і допомагає

розуміти соціальні ролі, які вони самі згодом будуть виконувати в суспільстві.

Соціальне навчання через приклад. Батьки й інші дорослі члени родини служать для дитини першими взірцями поведінки. Вони показують, як взаємодіяти з іншими людьми, вирішувати конфлікти, висловлювати свої почуття, підтримувати відносини та брати відповідальність за свої вчинки. Через постійне спостереження і наслідування діти вчаться реагувати на різні соціальні ситуації.

Емоційна підтримка і формування психологічної стійкості. Однією з ключових функцій сім'ї є забезпечення емоційної підтримки. У сімейному середовищі діти отримують любов, турботу, схвалення та безпеку, що є основою для розвитку їхньої самооцінки, емоційної стабільності та довіри до оточуючих. Сімейна атмосфера, в якій дитина відчувається впевнено і захищено, допомагає їй краще адаптуватися до зовнішнього світу і бути відкритою до взаємодії з іншими.

Досліджуючи проблеми сімейного виховання Т.Алексєєнко [3] сформулювала відповідні види змін, що було узагальнено нею у таблицю, яка представлена нами в такій спосіб:

Такі зміни чітко характеризують сучасний процес сімейного виховання.

В межах предмету нашого дослідження слід звернутися до виховного потенціалу сім'ї, як важливого фактору її існування. Вчені

розуміють цей феномен як певний комплекс умов і засобів, що визначають педагогічні можливості сім'ї, зокрема, виокремлюють умови, які стосуються виконання батьками своєї ролі в сім'ї, зокрема розуміння цілей і завдань виховання в сім'ї; рівень педагогічної культури; вміння застосовувати на практиці методи і засоби виховання; здатність батьків брати на себе відповідальність за виховання дітей; характер внутрішньо сімейних взаємин; наявність прикладу й авторитету батьків; узгодженість сім'ї та дошкільного закладу у вихованні дітей [8, С.133].

На важливості характеристики сімейного буття для формування внутрішнього світу дитини і зовнішньої поведінки наголошує І. Д. Бех. Належним чином учений виокремлює основні виховні цінності, а саме: «цінність позитивного психологічного клімату (переживання радості як умову забезпечення позитивного стану дитини; розвиток почуття радості внаслідок виконання дитиною певної діяльності); цінність моральної любові дитини до людей (прагнення навчити дитину усвідомлювати себе невід'ємною часточкою навколишнього світу); цінність поваги дитини до людської особистості (через приклад батьків, які мають бути моральним взірцем для дитини); цінність гуманізму сімейних взаємин (реалізацію безкорисливої любові до дитини в атмосфері взаємоповаги і доброзичливості, прагнення розвинути у дитини високу самосвідомість); цінність бережливості дитини (забезпечення діяльного ставлення до світу речей, рослин, тварин); цінність відповідального вчинку дитини (усвідомлення необхідності діяти відповідним чином без очікування будь-яких зовнішніх впливів); цінність творчої активності дитини (розвиток свідомої творчої активності, самостійності)» [4].

1.3. Обґрунтування дефініцій «сім'я», «сімейне виховання»

Аналізуючи літературу, ми можемо констатувати: поняття «виховання» є базовим для конкретизації змісту «сімейне виховання».

Тобто виховання «визначає його специфіку обумовлену особливостями середовища здійснення і виховної діяльності суб'єктів виховного процесу у сімейному середовищі. Тому концептуальне осмислення поняття “сімейне виховання” неможливе без більш широкого, базового контексту та тих фундаментальних ідей, які відображають його сутнісні характеристики» [17].

З соціальної позиції Т.Алексєєнко сімейне виховання розглядається «Як «процес» визначає перебіг соціального становлення і розвитку особистості дитини та батьків як вихователів у динамічних характеристиках та у залежності від характеру їхньої міжособистісної взаємодії і взаємодії з іншими членами родини, впливу різних виховних факторів. Як «умова» воно розкривається у специфіці сімейного середовища, способі життя сім'ї, змісті і методах виховання та самовиховання особистості. Як «прояв» – в особливостях виявлення через риси характеру, вчинки і дії (вчинкову діяльність), соціально рольову поведінку. Як «результат» – у показниках вихованості особистості, її цінностях і ціннісних орієнтаціях, готовності до самостійного життя» [3].

«Основними завданнями сімейного виховання є (Мойсеюк Н.,Постовий В.): виховання фізично й морально здорової дитини, забезпечення необхідних екосоціальних умов для реалізації можливостей розвитку дитини (генотипу); створення атмосфери емоційної захищеності, тепла, любові, умов для розвитку почуттів і сприймань, її самореалізації; засвоєння моральних цінностей, ідеалів, культурних традицій, етичних норм взаємин між близькими людьми і в суспільному оточенні, виховання культури поведінки, правдивості, справедливості, гідності, людяності, здатності виявляти турботу про молодших, милосердя до слабких і людей похилого віку; залучення дітей до чарівного світу знань, вивчення народних казок, пісень, прислів'їв, приказок, дум, лічилок тощо; виховання поваги до школи і

вчителя, прагнення до освіти й творчого самовдосконалення; залучення дитини до спільної з дорослими діяльності, розвиток працелюбності, творчої особистості, спрямування її зусиль на турботу про навколишнє середовище, виховання дітей цивілізованими господарями та підготовка їх до життя в умовах ринкових відносин; формування естетичних смаків і почуттів, уміння розрізняти красиве і потворне в мистецтві і житті, поважати прекрасне у вчинках людей; забезпечення умов для творчої практичної діяльності дітей; забезпечення духовної єдності поколінь, збереження сімейних традицій та реліквій, вивчення родоводу; прилучення дітей до народних традицій, звичаїв, обрядів, виховання в них національної свідомості і самосвідомості» [24].

Хочемо звернути увагу на дослідження стилів виховання. Зокрема, «стилі сімейного виховання - найбільш характерні способи ставлення батьків до дитини, які застосовують певні засоби і методи педагогічного впливу; типова стратегія поведінки батьків з дитиною» [28]. У таблиці узагальнено відповідні позиції дитини в сім'ї, які відображають сутність ставлення до них батьків (таблиця 1.4)

Таблиця 1.4

Залежність соціалізації особистості від її позиції в сім'ї

Позиція дитини	Ставлення сім'ї	Наслідки у розвитку особистості
Педагогічно виправдана позиція	Піклування і любов у поєднанні з вимогливістю, дружба, довіра, заохочення самостійності	Нормальний розвиток особистості, адекватна самооцінка.
«Заласкане» дитинство	Сліпе обожнювання, тотальна опіка, виконання всіх бажань дитини, невиправдана ідеалізація.	Гальмування соціалізації, несамостійність, інфантилізм, егоїзм, свавілля, впертість, брехливість, завищена самооцінка.
«Байдуже» дитинство	Відчуженість, байдуже	Загострене

	ставлення, безконтрольність, недбалість, на потреби дитини не зважають.	самолюбство, уповільнення емоційного розвитку, агресивність, відчай, недовіра до дорослих, озлобленість, замкнутість.
«Задавлене» дитинство	Заборона як система виховання, надмірна вимогливість, жорстокість в поводженні, нотації, надмірна опіка, надмірна суворість, грубі прояви батьківської влади.	Проблеми в соціалізації, подавлені бажання, невпевненість в собі, страх, підступність, мстивість, образливість, озлобленість, потрапляють під вплив більш “сильних”, занижена самооцінка, улесливість, пристосованість
«Загублене» дитинство	Аморальний приклад батьків, повна безконтрольність, безнаглядність, дитина – об’єкт постійних сварок, кожен з батьків намагається заманити на свою сторону.	Признання лише сили кулака, формування негативного ідеалу, виправдання власних недоліків, лицемірство, злість, агресивність, скепсис, зневіра у майбутньому, недисциплінованість, пристосованість, недовіра до дорослих, розчарування, намагання відгородитися від інших, створення власного світу (наркотики, секс, злочинність).

Науковець В.Постовий переконливо доводить, що «виховання дітей у сім’ї акумулює в собі систему цілеспрямованого і планомірного формування світогляду, переконань і почуттів, волі й характеру, потреб і здібностей, адаптації її в соціальному середовищі, світоглядних ознаках,

поведінці, повсякденній діяльності, стосунках особистості з мікро і макросередовищем» [10].

Також для нашого дослідження важливим є схарактеризувати роль родинного виховання. Сьогодні, коли в сім'ї народжується дитина, дідусі і бабусі активно працюють.

Дуже часто в психолого-педагогічній літературі ідентифікують поняття «сім'я» і «родина». «Сім'я зароджувалась у лонах роду й певною мірою співіснувала з ним, вплітаючись у його систему через родильні сакральні та конфесійні зв'язки» [42]. «Родину» можна вважати ширшим за сім'ю виховним осередком, бо вона в сучасному розумінні включає в себе не тільки подружню пару і дітей, а й інших близьких родичів (бабусі й дідуся, тітки й дядька та ін.) без яких, фактично, неможливе повноцінне сімейне виховання» [29, С.47-48.].

Родинне виховання – це виховання дітей у сім'ї батьками, родичами, опікунами або особами, що заміняють батьків. Специфічною особливістю родинного виховання є те, що воно здійснюється в контексті життя самої сім'ї, на основі внутрішньо родинних стосунків, трудових та опікунських обов'язків і родинно побутової культури. Його визначальна роль обумовлена, глибинним впливом на весь комплекс фізичного і духовного життя дитини. Метою родинного виховання є формування якостей та властивостей особистості, які допомагають гідно долати труднощі та перепони, що трапляються на життєвому шляху. Досвід численних поколінь засвідчує, що до таких якостей і властивостей належать фізичне здоров'я, розвинутий інтелект, працьовитість, моральність, готовність до родинного життя. Саме вони складають головну мету родинного виховання.

«Українська родина – спільнота споріднених між собою людей, що постійно оновлюється, віддзеркалюючи трансформацію соціально-економічних умов суспільства в цілому. Хоча для родини, як і для сім'ї, характерні історична змінність внутрішньо родинних взаємин, однак,

зародившись у надрах роду і влившись у його систему через родинні, сакральні та релігійні зв'язки, вона зберегла свою самодостатність, єдність з родом» [25].

За нашим переконанням, онтологічний зміст поняття “сімейне виховання” найбільшою мірою розкривається у контексті похідного від понять “сім'я” і “виховання” – це дозволяє охарактеризувати його у сукупності чинників – категорій сім'ї і категорій виховання та їхнього синтезу.

«Сім'я - одна з найважливіших форм організації життя людей, яка має фундаментальне значення як для індивіда, особистості, так і для суспільства. Сім'я - це така спільність людей, яка спирається на шлюбний союз, на родинні зв'язки, на різноманітні відносини між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми, між самими дітьми, між іншими членами сім'ї, які живуть разом і спільно ведуть господарство» [24].

Досліджуючи сім'ю, науковці назвали її малою соціально-психологічною групою, для якої основою є система міжособистісних відносин з ознаками керованості (відповідні закони, моральні норми, традиції). Таким чином, сім'я характеризується сукупністю соціальних норм, санкцій і зразків поведінки, що регламентують взаємини між дружиною і чоловіком, батьками і дітьми та т.ін.

Отож, «комплексний аналіз дефініції «сімейне виховання» показав, що у вітчизняній науковій літературі воно, в основному, ґрунтується на тому, що ця форма виховання є могутнім джерелом формування світогляду, національного духу, високої моральності, трудової підготовки, громадського змушнення, глибоких людських почуттів, любові до матері і батька, бабусі і дідуся, роду і народу, шани рідної мови, історії культури» [29].

Розділ 2 Умови ефективного виховання дитини в сучасній сім'ї

2.1. Організація партнерських відносин суб'єктів освітнього процесу

На наше переконання важливою умовою ефективного сімейного виховання є система партнерських відносин у сучасній сім'ї.

У сучасному суспільстві традиційні моделі сімейних стосунків поступово змінюються, відходячи від патріархальних принципів на користь рівноправного партнерства. Система партнерських відносин у сім'ї характеризується співпрацею, взаємоповагою, відповідальністю та спільним прийняттям рішень між подружжям. Ця модель стосунків має важливе значення в умовах соціальних змін та еволюції ролей, що відбуваються в сім'ї (табл.2.1.).

Таблиця 2.1.

Основні характеристики системи партнерських відносин

Рівноправність та взаємоповага	Одним із ключових принципів партнерських відносин є рівноправність між партнерами. Рішення в сім'ї приймаються на основі діалогу, а не авторитарного контролю. Це передбачає взаємну повагу до думок, потреб і бажань кожного з партнерів. У такій системі немає домінування одного над іншим, а відповідальність і обов'язки розподіляються за згодою.
Спільна відповідальність за домашні обов'язки	У традиційній моделі сім'ї домашні справи часто були розподілені на підставі гендерних стереотипів: жінка займалася господарством, чоловік — фінансами. У партнерській системі ці ролі змінюються, і домашні обов'язки, такі як прибирання, приготування їжі, виховання дітей, виконуються спільно або за домовленістю. Це сприяє гармонії та зменшує навантаження на одного з

	партнерів.
Фінансова співпраця	У партнерських стосунках фінансова відповідальність розподіляється порівну або відповідно до можливостей і домовленостей між партнерами. Обидва мають право на фінансову самостійність, водночас підтримуючи спільні сімейні цілі. Спільне управління бюджетом сприяє довірі та прозорості у відносинах.
Спільне виховання дітей	У сучасній сім'ї роль батька у вихованні дітей стає рівноцінною материнській. Партнерство вимагає активної участі обох батьків у навчанні, вихованні, проведенні вільного часу та емоційній підтримці дітей. Це створює сприятливі умови для розвитку дитини, оскільки вона отримує всебічну підтримку з боку обох батьків.
Емоційна підтримка та відкритість	Партнерські відносини ґрунтуються на емоційній близькості, відкритому спілкуванні та готовності обговорювати складні питання. Це створює відчуття безпеки у відносинах, коли партнери можуть виразити свої почуття, емоції і потреби без страху осуду чи нерозуміння.
Гнучкість у розподілі ролей	Партнерські відносини вимагають гнучкості щодо ролей і обов'язків. Важливо, щоб партнери могли адаптуватися до змін, підтримувати один одного в різних ситуаціях і при необхідності брати на себе різні ролі залежно від обставин. Це може стосуватися як кар'єри, так і особистих інтересів або хобі кожного з партнерів.
Рівноправне прийняття рішень	У партнерській системі відсутнє одноосібне прийняття рішень. Важливі кроки, такі як фінансові

	<p>витрати, зміна місця проживання, питання виховання дітей, кар'єрні зміни обговорюються і погоджуються обома сторонами. Це підсилює взаємну довіру та відповідальність.</p>
--	---

У дослідженні ми робимо акцент на організацію партнерської взаємодії в системі «педагог-батьки», «батька-діти». Взагалі «партнерська взаємодія полягає у взаємному обміні досвідом, ідеями, почуттями та матеріальними результатами діяльності. Кожен обмін, коли він задовольняє обидві сторони, передбачає отримання відповіді і вимагає зворотної взаємодії. У процесі такої взаємодії партнери виявляють здатність займатися різноманітними відносинами на рівні рівноправних суб'єктів, чітко визначають спільні цілі та здатні досягати їх конструктивно. Такий взаємний обмін отримує ознаки партнерської взаємодії» [18].

Партнерські відносини між батьками і дітьми – це взаємодія, побудована на повазі, довірі, спільних інтересах та взаємній підтримці. Коли батьки та діти стають партнерами, вони спільно приймають рішення, діляться досвідом та емоціями, а також навчаються один в одного.

Чому важливо будувати партнерські відносини? Відповіді прості. Партнерство сприяє створенню атмосфери взаєморозуміння та підтримки в сім'ї. Діти, які відчують довіру батьків, більш впевнені в собі та готові приймати відповідальні рішення. Партнерство допомагає батькам і дітям краще пізнати один одного, зрозуміти їхні потреби та бажання. Разом легше знайти вихід із складних ситуацій та подолати труднощі. Діти, які виростають у партнерських відносинах з батьками, як правило, більш успішні в житті.

2.2. Сімейний потенціал сім'ї у розвитку пізнавальних можливостей вихованців

За результатами проведеного серед батьків інтерв'ю нами зроблено висновок, що сучасні батьки все більше активно приймають участь у обговоренні з педагогом нюансів виховного впливу на розвиток особистості здобувачів початкової освіти.; все більше виявляють бажання впливати на освітній процес. Так, можна зробити висновок про значну відповідальну роль учителя, який має добре знати особливості виховання в сім'ях своїх учнів, володіти відповідними прийомами, які дозволяють покращити виховний вплив дорослих на становлення особистості тощо.

Окремі аспекти виховного потенціалу сім'ї розглядалися у працях О. Добош, І. Дубінець, Т. Цуркан та ін. (організаційно-методичні питання педагогічної просвіти та самоосвіти батьків); В. Безлюдної, О. Безлюдного, Ж. Петрочко, Т. Федорченко та ін. (особливості соціально-педагогічної роботи із сім'єю); О. Косаревої, І. Кулик, І. Сіданіч та ін. (культура родинно-сімейних взаємин).

Л.Маценко визначила й обґрунтувала [25] педагогічні умови, серед яких «батьківське тепло, взаємна повага в сім'ї, довіра до дитини». На її думку «моральний розвиток дитини можливий лише в сімейній атмосфері взаємної поваги і довіри». Вчена впевнена, що «частота й інтенсивність спілкування батьків з дітьми» є умовою благополучної сім'ї. «Завдяки частому й інтенсивному спілкуванню з батьками (особливо якщо воно демократичне) дитина переймає і засвоює батьківські цінності та норми. Однобічний авторитарний вплив батьків призводить до слабких емоційних зв'язків з дітьми і знижує ефективність виховання». Однією з важливіших умов на думку Л.Маценко є «Сімейна дисципліна, методи виховання, які використовуються батьками. Сімейна дисципліна впливає на моральний розвиток дітей, коли проводиться в життя не хаотично, а послідовно; коли підтримується за допомогою довірливого спілкування і переконування, а не зовнішнього контролю; коли між дітьми і батьками

складаються демократичні стосунки, а не процвітає вседозволеність чи деспотизм. Одним з найважливіших аспектів дисципліни є послідовність дій батьків та їхня взаємна узгодженість. Непослідовність вимог створює в сім'ї нестабільну, нервову обстановку, що, природно, не сприяє моральному розвитку дітей, а іноді призводить до їх ворожості і навіть протиправних вчинків» [25].

«Ефективність виховання дітей у сім'ї залежить від створення в ній належних умов. Головна умова сімейного виховання – міцний фундамент сім'ї, що базується на її непорушному авторитеті, подружній вірності, любові до дітей і відданості обов'язку їх виховання, материнському покликанні жінки, піднесенні ролі батьків у створенні та захисті домашнього вогнища, забезпеченні на їх прикладі моральної підготовки молоді до подружнього життя. Важливим у сімейному вихованні є те, наскільки родина живе інтересами всього народу, інтересами держави. Діти прислухаються до розмов батьків, є свідками їхніх вчинків, радіють їхнім успіхам чи співчувають невдачам. Виховний вплив сім'ї зростає, якщо батьки цікавляться не лише навчанням, а й позанавчальною діяльністю своїх дітей. За таких умов інтереси сім'ї збігаються з інтересами суспільства, формується свідомий громадянин країни» [25].

У дослідженні ми спиралися на основний принцип виховання – принцип гуманізму. Гуманістичні відносини у сімейному вихованні є показником сформованості у дітей моральних цінностей, толерантного відношення до інших. «Вагомість питання гуманізації виховного процесу пов'язуємо з науковим доробком М. Боришевського. Для вченого ключовими були такі принципи цього соціально-педагогічного явища: індивідуальність, неповторність кожного вихованця, що мають об'єктивне і суб'єктивне підґрунтя; недопустимість насильства над дитиною, до якого призводить невизнання педагогом передусім можливостей та позбавлення права учня бути суб'єктом особистої

активності й виховного процесу, його учасником, хоч і різнозобов'язаним порівняно з вихователем, носієм своєї волі; неприпустимість насильства над свідомістю підростаючої особистості та запобігання йому через усвідомлення згубності тоталітарної пропаганди: “раз ми разом, отже – всі ми сходимось в одне”; реалізація вчителем у процесі виховання розвивальної педагогічної стратегії, що втілюється в конкретних справах і турботах, зокрема, про зростання особистості дитини та її внутрішніх потенційних можливостей, розвиток самосвідомості дитини, становлення її як особистості – через відкриття свого “Я” з усіма його сильними й слабкими сторонами та усвідомлення свого покликання стати володарем власної долі» [30].

Характер формування гуманних батьківсько-дитячих взаємин у сім'ї визначають як об'єктивні (склад сім'ї, загальний рівень освіти батьків, матеріальні умови тощо), так і суб'єктивні чинники. Дотримуємося думки, що «об'єктивні чинники є достатньо сталими протягом тривалого часу, тож невіддільні педагогічному впливу. На цій підставі виокремлюємо суб'єктивні чинники виховного потенціалу сім'ї – ціннісно-гуманний, комунікативно-емоційний, компетентнісний, організаційно-діяльнісний, які у складі виховного потенціалу сім'ї найбільшою мірою впливають на гуманізацію взаємин між батьками і дітьми» [8].

2.3. Зміст і процедура сімейних заходів в умовах дистанційної освіти

Завданням дослідження передбачалось визначення результативності виховного впливу на дітей коли більшість часу вони проводять у сім'ї. Основними методами, які були обрані нами, це спостереження та збору інформації.

Для батьків запропоновано тематичні заняття, де формувались такі якості як гуманність, моральність, розумова активність.

На першому етапі організації роботи проведено консультації для батьків, це 15 хвилинні спілкування за відповідними темами. Наприклад, «Як правильно спілкуватися зі старшими у родині?», «Навчаємось бути милосердними і чуйними», «Правила, що змінили мою родину» тощо. Наведемо приклад тематики за Л.Гончар (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Тематика запропонована батькам для обговорення

Теми роботи з батьками
1 клас
1. Особливості молодшого школяра. Яких знань про гуманність потребує дитина першого класу
2. Як “правильно” любити свою дитину
3. Як навчити дитину бути чуйною і турботливою
4. Мистецтво спілкування з дитиною
2 клас
1. Моя дитина – другокласник. Гуманність у взаєминах з нею
2. Що робити, аби дитина зростала милосердною і небайдужою
3. Чи актуально виховувати співчутливу дитину
4. Поважаймо гідність дитини
3 клас
1. Вікові особливості учня третього класу. Основи гуманних взаємин у сім’ї
2. Чим шкідливий дитячий егоїзм
3. Приклад батьків у вихованні гуманного ставлення до прабатьків
4. Залагоджуємо конфлікти з дитиною
4 клас
1. Біля порогу молодшого підліткового віку. Виховуємо гуманну особистість
2. Як вчити дітей бути добрими і відповідальними
3. Як виховати чуйність і турботливість у дитини
4. Гімн Гуманній Педагогіці (за Ш.Амонашвілі)

У той же час проведено окремі бесіди з дітьми. Під час проведення бесід мотивували на творче бачення ситуацій. Обов’язковою умовою було пояснення своїх думок. Серед тем є такі: «Я добрий і милосердний», «Як проявляти гуманність до батьків?», «Мої права й обов’язки» тощо. Також запропонували вправу «Мої домашні обов’язки»: дітям спочатку пропонувалось розповісти, що вони роблять удома, чи є в них якісь обов’язки, як вони їх виконують – самостійно чи з допомогою дорослих. Після цього показували дітям малюнки на тему

«Обов'язки дитини і батьків у сім'ї», пропонували розказати про обов'язки дітей і батьків, а також про те, які обов'язки має дитина та її батьки.

Після того, як попрацювали над темами, проведено вправи на рефлексію. Як батьки, так і діти, виказали відповідний рівень сформованості самоаналізу, мислення, бачення навколишнього світу, вмотивованості на спільну діяльність, тобто процес осмислення.

Дистанційна освіта створила нові виклики, але й відкрила безмежні можливості для сімейного спілкування та спільного навчання. Давайте розглянемо, як можна організувати цікаві та змістовні сімейні заходи в таких умовах. Наведемо приклади сімейних заходів.

Серед найбільш доступних для батьків є тематичні вечори:

- Літературні: спільне читання книг, обговорення персонажів, створення власних історій.
- Наукові експерименти в домашніх умовах: використання простих матеріалів для проведення цікавих дослідів.
- Кулінарні майстер-класи: приготування страв різних кухонь світу, спільне дегустування.
- Кінопокази та обговорення фільмів.

Спільні міні проекти:

- Робота над спільним творчим проектом: малювання, ліплення, музикування.
- Вивчення іноземної мови разом.
- Складання сімейного генеалогічного дерева.

Онлайн-екскурсії та майстер-класи:

- Багато музеїв, театрів і культурних центрів пропонують онлайн-екскурсії.
- Можна знайти безліч безкоштовних онлайн-майстер-класів з різних видів мистецтва та хобі.

Для організації таких заходів необхідно враховувати послідовність етапів, зокрема *планування* (вибір дати і часу, зручних для всіх членів сім'ї; розробити детальний план заходу: які матеріали будуть потрібні, які завдання виконуватимуться; призначення відповідального за кожен етап заходу); *створення відповідного середовища* (створити святкову атмосферу за допомогою гірлянд, повітряних кульок, тематичних декорацій; приготувати улюблені страви або десерти); *залучення всіх членів сім'ї* (кожен повинен відчувати свою участь у підготовці та проведенні заходу; розподіл ролей відповідно до віку та інтересів); *зворотній зв'язок* (після заходу обговоріть враження, поділіться емоціями; ідеї для наступних заходів). Ще одна умова, на наш погляд, обов'язкова – бути гнучкими тобто готовими змінювати плани, якщо щось не виходить або виникають нові ідеї.

Наведемо переваги сімейних заходів в умовах дистанційної освіти:

- зміцнення сімейних зв'язків: спільна діяльність допомагає краще пізнати один одного, зміцнює довіру і розуміння;
- розвиток творчих здібностей: спільні проекти стимулюють уяву, фантазію і креативність;
- збагачення знань: спільне вивчення нових тем розширює кругозір і розвиває інтерес до навчання;
- формування навичок співпраці: спільна робота над проектами вчить дітей працювати в команді, досягати спільних цілей;
- зняття стресу і напруги: спільні розваги допомагають відволіктися від повсякденних турбот і розслабитися.
- формування позитивного образу сім'ї: приємні спогади про спільні заходи створюють позитивний образ сім'ї і сприяють відчуттю приналежності до неї, це підвищує самооцінку і самоповагу, що є важливими факторами для збереження психічного здоров'я.

Дистанційна освіта, хоч і принесла ряд викликів, відкрила нові можливості для зміцнення сімейних зв'язків та спільного розвитку.

Перехід у віртуальний простір не повинен обмежувати сімейні взаємини, а навпаки, може стати каталізатором для нових творчих ідей та спільних досягнень. Запропоновані ідеї для сімейних заходів можуть бути основою для створення власних унікальних традицій.

Військовий стан у державі кардинально вплинув на психологічний стан як батьків, так і дітей. Сімейні заходи відіграють неоціненну роль у створенні здорового психологічного клімату в родині та є потужним інструментом для профілактики стресу і депресії у всіх її членів. Пошук відповіді на питання: «Чому сімейні заходи такі важливі?» привів до висновків:

- зміцнення емоційних зв'язків: спільне проведення часу допомагає зміцнити довіру, розуміння та емоційну близькість між членами сім'ї, створює відчуття безпеки та підтримки, що є важливим фактором для подолання стресу;
- створення позитивних емоцій: сміх, радість, захоплення, які виникають під час спільних заходів, допомагають знизити рівень кортизолу – гормону стресу та сприяють виробленню ендорфінів – гормонів щастя, які покращують настрій і зменшують відчуття тривоги;
- відволікання від проблем: спільні інтереси, хобі та розваги допомагають відволіктися від повсякденних проблем і негативних думок, що дозволяє переключитися на щось приємне і забути про стресові ситуації;
- навчання ефективним способам взаємодії: спільне вирішення завдань, обговорення проблем і пошук компромісів допомагають розвивати навички комунікації та співпраці, що є важливими для подолання конфліктів і збереження гармонійних відносин у сім'ї.

Безумовно не можна залишити поза увагою організацію спільної волонтерської діяльності. Це допомога нужденним, участь у благодійних

акціях. Особливо відміченими батьками і дітьми є заходи допомоги тваринам, які більш не захищені і часто голодують.

Сімейні заходи допомагають зміцнити емоційні зв'язки, зменшити стрес і депресію, що стає основою стресостійкості дитини у життєдіяльності.

2.4. Аналіз емпіричного дослідження з метою з'ясування поглядів батьків на проблеми сімейного виховання

Завданням дослідження є проведення емпіричного дослідження з обраної теми, який розуміється нами як метод наукового пізнання, що базується на зборі та аналізі фактичних даних, отриманих безпосередньо з реального життя. В контексті нашої теми це означає, що ми не просто теоретизуємо про те, що думають батьки про виховання дітей, а збираємо реальні дані про їхні погляди.

Нами враховано такі особливості організації спостережень та збору інформації: об'єктивність (інформація отримується безпосередньо від самих батьків), актуальність (відображають сучасні погляди батьків), конкретність (можемо отримати детальну інформацію про те, з якими саме проблемами стикаються батьки, які методи виховання вони вважають ефективними тощо).

У нашому випадку емпіричне дослідження проводилось у такій послідовності:

1. **Формулювання проблеми:** Визначається конкретне питання, на яке ми хочемо отримати відповідь (наприклад, «Які основні проблеми сімейного виховання бачать батьки в сучасних умовах?»).
2. **Вибір методів збору даних:** Найчастіше проводилось анкетування (розповсюдження опитувальників серед батьків) та інтерв'ю (бесіди з батьками). Складніше було проводити спостереження за взаємодією батьків і дітей під час читання, проведення бесід тому що всі працювали в ZOOM.

3. **Відбір вибірки:** Визначається група людей, яких ми будемо опитувати (наприклад, батьки дітей відповідного класу, батьки з різним рівнем освіти тощо).
4. **Збір даних:** Розповсюджуються анкети, проводяться інтерв'ю.
5. **Обробка даних:** Отримані дані систематизуються, аналізуються.
6. **Формулювання висновків:** На основі отриманих даних формулюються висновки щодо поглядів батьків на проблеми сімейного виховання.

При проведенні дослідження необхідно дотримуватися етичних норм, забезпечити анонімність учасників та отримати їхню згоду на участь у дослідженні.

Під час роботи сформульовано мету емпіричного дослідження, зокрема визначити погляди батьків на актуальні проблеми сімейного виховання. Для цього нами сформульовано такі запитання:

- Які основні проблеми сімейного виховання бачать батьки в сучасних умовах?
- Як сучасні батьки оцінюють ефективність різних методів виховання дітей?
- Які фактори найбільше впливають на формування поглядів батьків на сімейне виховання?

Однією з актуальніших проблем є проведення дитиною значного часу за гаджетами. Ми хочемо дізнатися, як батьки ставляться до використання гаджетів у вихованні дітей. Для цього проведено анкетування серед батьків за низкою запитань:

- Як часто ваша дитина користується гаджетами?
- Які програми або ігри ваша дитина найчастіше використовує?
- Чи вважаєте ви, що використання гаджетів позитивно впливає на розвиток вашої дитини? Чому?
- Які обмеження ви встановлюєте для використання гаджетів вашою дитиною?

Аналізуючи отримані дані, зможемо зробити висновки про те, як батьки ставляться до використання гаджетів, з якими проблемами вони стикаються і які заходи вживають для контролю за використанням гаджетів їхніми дітьми.

За результатами опитувань можна констатувати, що батьки виокремлюють таку загальну проблему як вплив цифрових технологій: залежність від гаджетів: зростаюча залежність дітей від смартфонів, планшетів та комп'ютерних ігор може призвести до проблем із навчанням, спілкуванням та фізичним здоров'ям; кібербулінг: загроза кібербулінгу стає все більш актуальною, особливо для підлітків; контроль за інформаційним потоком: батькам усе складніше контролювати, яку інформацію отримують їхні діти з Інтернету.

Також, враховуючи соціальне становище в країні, батьки звернули увагу на зміни в сімейних структурах, зокрема на збільшення відсотку розлучень та неповних сімей (в тому числі в наслідок війни, що призведе до збільшення кількості дітей, які виховуються одним із батьків, що може створювати додаткові труднощі у вихованні). Зростання рівня агресії та насильства в суспільстві може негативно впливати на психологічний стан дітей. Не залишилися поза увагою проблеми з ментальним здоров'ям: депресія, тривога та інші розлади ментального здоров'я у дітей стають все більш поширеними.

Освітні виклики:

- **Дистанційне навчання:** Поширення дистанційного навчання може призвести до труднощів з організацією навчального процесу вдома і контролем за навчанням дітей.
- **Індивідуалізація навчання:** Батькам доведеться більше уваги приділяти індивідуальним особливостям своїх дітей та допомагати їм у навчанні.

Оцінка ефективності різних методів виховання дітьми сучасними батьками – це складне питання, яке залежить від багатьох факторів: від особистих переконань та досвіду батьків, до соціокультурного контексту та доступної інформації.

Цікавою для нас була інформація про фактори впливу на вибір методів виховання. Зокрема, практично 76% визначили вплив особистого досвіду про способи виховання, які батьки зазнали в дитинстві, часто впливають на їхні вибори. Батьки, які виростили в сім'ях з авторитарним стилем виховання, схильні повторювати цей стиль у своїх сім'ях. 92% виокремили вплив культурних норм, релігійні переконання та соціальне оточення. Батьки, які працюють повний робочий день, стикаються з більшими труднощами у вихованні дітей.

Також впливають на вибір методів виховання освіта та професія. Батьки з вищою освітою, як правило, більше схильні до використання сучасних методів виховання. Батьки, які мають вищу освіту, частіше віддають перевагу авторитарному стилю виховання.

Але є позитив, це доступ до інформації про виховання дітей. Тобто сьогодні в Інтернеті можна знайти книги, курси та консультації психологів, що дозволяє батькам робити більш обґрунтований вибір. Практично 76% батьків звертається до технічних засобів для отримання відповідної потрібної інформації з проблем особливості виховання їхньої дитини.

Однак можна узагальнити у таблицю основні проблеми, з якими стикаються батьки під час вибору методів виховання (табл..2.3).

Таблиця 2.3

Проблеми при виборі методів виховання

Нестача часу	Сучасний ритм життя часто не дозволяє батькам приділяти достатньо уваги вихованню дітей.	91%
Конфлікт поколінь	Батьки можуть стикатися з розбіжностями у поглядах на виховання зі старшим поколінням.	86%

Вплив зовнішнього середовища	Неможливість відповідної соціалізації за причин військового стану, проживання за кордоном, соціальні мережі можуть впливати на поведінку дітей та ускладнювати процес виховання.	98%
Відсутність єдиного підходу	Багато батьків відчують невпевненість у своїх виховних здібностях і шукають готові рецепти. І навпаки, завищена самооцінка батьків, неузгодженість у прийнятті рішень призводить до відповідних «перегибів» у вихованні.	70% та 39% відповідно

Також ми отримали інформацію про думку батьків щодо ефективності методів виховання. Серед відповідей: позитивне підкріплення 68% (заохочення бажаної поведінки, а не покарання), співпраця 76% та діалог 57% (обговорення правил та наслідків їх порушення), особистий приклад 89% (батьки – приклад для наслідування), розвиток самостійності 34% (надання дитині можливості приймати рішення та нести відповідальність за свої вчинки). Нажаль, батьки приділяють недостатньо уваги на розвиток самостійності, формування вольових якостей. Причиною скоріш за все є побоювання за життя своїх дітей, меншою мірою недовіра до дитини, дитина залишається без показання за «неправильний» вчинок).

Зауважимо на емоційній підтримці в сім'ї. Створенню лагідної атмосфери любові, безпеки практично 82% батьків приділяють значну увагу.

Однак, не існує універсального «правильного» методу виховання. Те, що працює для однієї сім'ї, може не підійти для іншої. Важливо експериментувати, адаптувати методи до конкретної ситуації та бути готовим до змін.

Аналізуючи літературу за темою можна виокремити загальні тенденції сімейного виховання:

- **Відмова від авторитарних методів:** Сучасні батьки все рідше вдаються до жорстких покарань та тиску. Замість цього вони намагаються будувати довірчі стосунки з дітьми, пояснювати причини правил та наслідки їх порушення.
- **Акцент на розвитку самостійності:** Багато батьків прагнуть розвивати в дітях самостійність, відповідальність та критичне мислення.
- **Важливість емоційного інтелекту:** Сучасні батьки розуміють, що емоційний інтелект так само важливий, як і інтелект когнітивний. Вони намагаються розвивати у дітей вміння розуміти свої емоції та емоції інших людей.
- **Пошук балансу між свободою та дисципліною:** Батьки прагнуть знайти золоту середину між тим, щоб дозволити дитині бути самостійною, та встановленням певних правил.
- **Врахування індивідуальних особливостей дитини:** Сучасні батьки розуміють, що кожна дитина унікальна, і тому намагаються підбирати індивідуальні підходи до виховання.

Сучасні батьки прагнуть виховати своїх дітей самостійними, відповідальними та щасливими людьми. Вони активно шукають інформацію про ефективні методи виховання і готові експериментувати. Однак, процес виховання залишається складним і вимагає постійної уваги, терпіння та любові до дітей.

Отже, емпіричне дослідження дозволяє нам отримати об'єктивну і детальну інформацію про погляди батьків на проблеми сімейного виховання, що є важливим кроком для розробки ефективних стратегій підтримки сімей.

ВИСНОВКИ

Концепція Нової української школи – «це масштабна освітня реформа, спрямована на створення сучасної школи, яка відповідає потребам 21 століття. Її основна мета – сформувати особистість, здатну до критичного мислення, творчості, співпраці та саморозвитку» [5; 7].

Нова українська школа суттєво впливає на роль сім'ї у вихованні дітей. Ось деякі аспекти цього впливу: зміна ролі батьків (батьки перестають бути лише спостерігачами навчального процесу, а стають активними учасниками, співпрацюючи з педагогами), нові виклики (Нова українська школа ставить перед батьками нові виклики – потрібно освоювати нові методи навчання, підтримувати інтереси дітей та допомагати їм у навчанні), спільні цілі (школа та сім'я об'єднуються для досягнення спільних цілей – всебічного розвитку дитини), підтримка батьків (школа надає батькам необхідну підтримку у вигляді консультацій, тренінгів та інформаційних матеріалів), нові можливості для розвитку дітей (Нова українська школа відкриває перед дітьми нові можливості для розвитку їхніх талантів та інтересів).

Нова українська школа є викликом і одночасно великою можливістю для сімей. Вона вимагає від батьків активної участі у навчальному процесі, але водночас відкриває нові горизонти для розвитку дітей. Співпраця школи та сім'ї є ключовим фактором успіху у вихованні підростаючого покоління.

Проблеми сімейного виховання в Україні сьогодні є багатограними та викликані комплексом соціальних, економічних та культурних факторів. Ось деякі з найактуальніших: нестабільність сімей; вплив соціальних мереж, дефіцит часу батьків, проблеми з комунікацією, зниження рівня життя, недостатність матеріальних ресурсів, зміна цінностей, відсутність єдиної моделі сім'ї, недостатня психолого-педагогічна підготовка батьків, проблеми з соціалізацією, стрес і депресія.

Важливо зазначити, що кожна сім'я має свої особливості, і проблеми, з якими вона стикається, можуть бути індивідуальними. Для вирішення цих проблем необхідні спільні зусилля держави, громадських організацій, освітніх закладів та самих сімей.

Результати сімейного виховання – це багатогранне поняття, яке охоплює широкий спектр аспектів розвитку дитини: від її соціальної адаптації до морально-етичних цінностей. На формування особистості дитини впливає безліч факторів, які можна об'єднати у кілька основних груп: фактори пов'язані з батьками (стилі виховання, особистісні якості батьків, освіта та професія, відносини між батьками); фактори, які пов'язані з дітьми (темперамент, інтелект, здібності, здоров'я як фізичне, так і ментальне); фактори сімейного середовища (матеріальні умови, атмосфера, наявність родичів); соціокультурні фактори.

Важливо розуміти, що всі ці фактори взаємодіють між собою, утворюючи складну систему, яка впливає на розвиток дитини. Ефективність сімейного виховання передбачає врахування всіх цих факторів і постійну адаптацію виховних стратегій до мінливих умов.

Сім'я є природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження і передання культурних цінностей від покоління до покоління. З перших днів появи дитини на світ сім'я покликана готувати її до життя та практичної діяльності, в домашніх умовах забезпечити розумну організацію її життя, допомогти засвоїти позитивний досвід старших поколінь, набути власного досвіду поведінки й діяльності. Оскільки мета виховання підростаючого покоління – формування всебічно розвиненої особистості, сім'я, як і школа, здійснює моральне, розумове, трудове, естетичне, фізичне та інші напрями виховання.

Вибір методів сімейного виховання не проста задача для батьків. Однак результати спостереження показують позитивні зрушення у виборі найбільш доцільних методів виховання в сім'ї.

References

1. Алексеєнко Т. Учитель – батьки – діти : пошук шляхів порозуміння. Шкільний світ, 2005. № 1 (273). С. 2–3..
2. Алексеєнко Т. Ф. Сімейне виховання як філософська та соціально-педагогічна проблема: методологія і теорія дослідження // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр./ Ін-т проблем виховання АПН України. К., 2002. С. 6-10.
3. Алексеєнко Т. Ф. Тенденції трансформації виховної функції сім'ї та основні пріоритети сучасної державної політики у захисті прав дитини в Україні // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / Ін-т проблем виховання НАПН України. К., 2016. Вип. 20, кн. 1. С. 25-35.
4. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник. Київ: Либідь, 2008. 848 с.
5. Бех І. Д., Чорна К. І. Формування ціннісних орієнтирів в учнів Нової української школи. Педагогічний альманах, 2018. 39, 120-126.
6. Бондарчук О. І. Сім'я як осередок соціалізації дитини // Проблеми соціальної захищеності дітей в ринкових умовах. К.: АЛД, 1998. С.20-32.
7. Васьківська, Г. М. Сімейне виховання в умовах Нової української школи: виклики та перспективи. Наукові записки Університету КРОК, 2020. 47(1), 25-30.
8. Гончар Л. Виховний потенціал сім'ї у формуванні гуманних батьківсько-дитячих взаємин. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип 23, том 1, 2019. С.132-136.
9. Гончаренко С. У. Вплив сімейних традицій на розвиток учнівської молоді в умовах НУШ. Освітній простір ХХІ століття, 2022. 5. 112-118.
10. Дитина в сім'ї / Упоряд. Т.Науменко. К.: Ред. загальнопед. газ., 2005. 128с.
11. Дуткевич, Т. В. (2019). Психологічні аспекти сімейного виховання в умовах сучасної української школи. Наукові записки НПУ імені М. П. Драгоманова. Педагогічні науки, 2019. 24(2). С. 85-92.
12. Емоційний розвиток дитини. / Упоряд.: С. Максименко, К. Максименко, О. Главник. К.: Мікрос СВС, 2003. 112 с.
13. Зайченко, Н. П. Роль сім'ї у формуванні емоційної стійкості учнів в Новій українській школі. Психологія і педагогіка: методика та проблеми практичного застосування, 2021. 7(3). С. 132-138.
14. Захарченко, М. В. Особливості виховання дітей у сім'ях внутрішньо переміщених осіб під час війни. Психологія і виховання, 2023. 9(3), С.32-41.
15. Ключові компетентності, визначені «Рекомендаціями Європейського парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя» (18.12.2006). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text
16. Кононенко, Л. А. Співпраця сім'ї та школи у вихованні дитини в умовах НУШ. Інноваційна педагогіка, 2020. 20(1), 55-60.
17. Концептуалізація соціально-педагогічних основ сучасного сімейного виховання

file:///C:/Users/Admin/Desktop/%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F%20%D1%81%D1%83%D1%87%D0%9D%D0%94/Aleksieienko_dis.pdf].

18. Коханова О. Психологія партнерської взаємодії в освіті: навчально-методичний посібник. Київ: Вид-во ПП Щербатих О.В. 2011. 104 с.
19. Кузьмін, О. В. Сімейне виховання як соціальний інститут в умовах реформування освіти України. Освіта і суспільство, 2019. 32(2), С. 47-52.
20. Лисенко, В. В. Сімейне виховання у період соціальних криз: виклики та нові підходи. Соціальна психологія, 2021. 10. С. 33-42.
21. Лісовська, І. М. Педагогічна компетентність батьків в умовах Нової української школи: проблеми і перспективи. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету, 2021. 14(2). С.123-129.
22. Махновська, Л. П. Міжособистісна взаємодія у процесі виховання дитини в родині: вплив на навчання в НУШ. Педагогічна наука і практика, 2019. 11. С.71-78.
23. Мельник, А. С. Роль сім'ї у формуванні психологічної стійкості дітей під час військового конфлікту в Україні. Актуальні питання психології та педагогіки, 2022. 8(2). С.45-53.
24. Педагогіка сімейного виховання : навч.-метод. комплекс / уклад. Я.С. Мудрий. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. 144 с.
25. Педагогіка сімейного виховання : підручник. Вид. 3-тє, доп., перероб. / Л.М. Маценко. Київ : ЦП «Компринт», 2019. 376 с.
26. Педагогіка сімейного виховання: навчальний посібник / О.Д.Замашкіна. Ізмаїл РВВ, ІДГУ, 2016. 400с. С.44.
27. Пеньковська Н. Сім'я формує самооцінку дитини // Дошкільне виховання, 2002. № 6. С. 16 – 19.
28. Періг І. Савчук Н. Насилля над дітьми у сім'ї як соціально-психологічна проблема // Актуальні задачі сучасних технологій: матеріали Міжнар. наук.-техн. конф. молодих учених та студентів, 17–18 листопада 2016р. ТНТУ, 2016. С. 360–361.
29. Петрус М. В. Індуктивний аналіз дефініції «сімейне виховання» // Світ виховання. К. : Міланік, 2008. №2 (27). С.47-48.
30. Савчин М.В. Педагогічна психологія: Навчальний посібник. Дрогобич: "Відродження", 1998. 142 с.
31. Сафонова, О. В. Психологічні проблеми виховання молодших школярів у сім'ї в контексті Нової української школи. Проблеми сучасної психології, 2022. 46, С.218-224.
32. Семеній Наталія Олегівна. Актуальні проблеми сімейної педагогіки в контексті Нової української школи. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/40334/1/Semenii_N_AKPSP.pdf].
33. Сова М.О. Психологія сім'ї: Навчальний посібник / М. О. Сова, С. О. Деніжна. – К : 2014. – 212 с.
34. Ткаченко, Н. І. Виховний потенціал родини у забезпеченні гармонійного розвитку особистості дитини в умовах НУШ. Освітній дискурс, 2018. 3(1). С.67-74.

35. Трохименко, Н. В. Соціалізація дітей у родині в умовах інформаційного суспільства. Інформаційні технології та засоби навчання, 2021. 85. С. 109-115.
36. Хомуленко Т.Б., Шукалова О.С. Стиль сімейного виховання як чинник розвитку пізнавального інтересу молодших школярів. Харків: ХНПУ, 2011. 206 с
37. Цюпак Ю., Цюпак Є. Вплив просвітницької та пропагандистської роботи на рухову активність молодших школярів сільських шкіл // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Луцьк: РВВ "Вежа" Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. Т. 2. С. 276–279.
38. Чабан, Т. І. Сімейне виховання в умовах воєнного стану: психологічні та педагогічні аспекти. Педагогічний процес: теорія і практика, 2023. 15(1), С.75-83.
39. Шиян, Р. Б. Впровадження інноваційних технологій у сімейному вихованні в контексті Нової української школи. Інноваційна освіта, 2019. 10(4). С.148-153.
40. Юрченко, В. П. Соціально-педагогічна підтримка сім'ї у вихованні дітей в умовах НУШ. Соціальна педагогіка, 2021. 12(2), С.101-107.
41. Яблонська Т.М. Тенденції та проблеми виховання дітей у молодій сім'ї // Вісник Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту: Науковопрактичний журнал. К., 2010. № 1-2. С.53
42. Яценко Т.О. Історичне коріння українського родинного виховання // Українська література в загальноосвітній школі. – 2001. - №3. С.26-30